

PETER JEŠOVNIK*

Dr. Anton Korošec

I

V času, ko Slovenija več kot očitno odhaja iz Jugoslavije, te moreče balkanske norije, sem se odločil opisati, vsaj v grobih obrisih politika dr. Antona Korošca, ki je odločilno vplival na priključitev Slovenije k Jugoslaviji. Dr. Anton Korošec je bil zagotovo eden največjih slovenskih in jugoslovanskih politikov Jugoslavije.

Rodil se je 12. maja 1872 v Biserjanih pri Vidmu ob Ščavnici v Slovenskih goricah. Kot takrat večini nadarjenih otrok je bil tudi Korošču namenjen študij bogoslovja, ki ga je dokončal 1896 v Mariboru in obranil disertacijo 1905 v Gradcu. O njegovi izjemni nadarjenosti nam govori že to, da je bil že v tretjem letniku študija posvečen v duhovnika. Vendar Korošec zaradi svojega aktivnega političnega in časnikarskega delovanja ni dolgo opravljal duhovniške službe. Z narodno zavednim pisanjem je začel dokaj zgodaj ter kmalu spoznal dr. Kreka, s katerim sta kasneje odločilno sodelovala pri razbijanju Avstro-Ogrske. Potem ko je postavil na noge *Slovenskega gospodarja* in ustanovil list *Naš dom*, se je vse bolj posvečal političnemu delovanju na Štajerskem in se odločno postavljal po robu nemški raznarodovalni politiki. V tem smislu je nastopil na ustanovnem zboru Katoliškega političnega društva v Slovenski Bistrici 1901 in odločno zahteval ustanovitev Katoliške kmečke stranke. Dr. Korošec je tako 1902 prvič nastopil kot kandidat na jesenskih volitvah v svojem rodnem okrožju in bil takrat poražen. Kljub prvemu porazu ni obupal in bil 1906 izvoljen kot poslanec pete kurije v avstrijski državni zbor. Od takrat dalje je bil Korošec zaporedno izvoljen v dunajski parlament avstro-ogrške monarhije vse do njenega propada 1918.

Pod vplivom duhovnopolitične delitve na Štajerskem, mladi liberalci so 1906 namreč ustanovili Narodno demokratsko stranko za Štajersko, je dr. Korošec 1907 ustanovil svojo politično stranko pod imenom Slovenska kmečka zveza za Štajersko. Ker je stranka v boju za slovenstvo nasproti nemčurjem in za politični prestiž nasproti liberalcem potrebovala svoj časopis, je Korošec 1909 ustanovil neodvisen časopis *Stražo*, časopis za katoliške Štajerce, ki je izhajal trikrat na teden. V svojem stalnem boju proti nemški politiki je od leta 1910 z obstrukcijo v štajerskem deželnem zboru skoraj za vedno onemogočil delo tega zbora.

Za Koroščevo politično delovanje je Štajerska postajala vse premajhna. Že 1914 je prevzel predsedstvo Hrvatsko-slovenske zajednice, bil zagnan v svojih političnih nastopih v dunajskem parlamentu, kjer se je zavzemal za pravice Jugoslovanov, in kmalu postal eden izmed največjih govornikov dunajskega parlamenta. Po smrti cesarja Franca Jožefa skliče skupaj z dr. Krekom 28. novembra 1916 sejo hrvaških, slovenskih in čeških poslancev v Gradcu, kjer so se odločno uprli nemški hegemoniji. To je bil temelj za ostre nastope proti Avstro-Ogrski kot »ječi

* P. Ješovnik, študent III. letnika, politolog

narodov« in iz dneva v dan močnejši politični sili monarhije. Po ustanovitvi Jugoslovanskega kluba 29. maja 1917 in po izdaji Majniške deklaracije dan kasneje, smrti dr. Kreka, odstopu dr. Šušteršiča, je postal dr. Korošec prvak SLS in seveda prvi politični veljak Slovenije. To je kaj kmalu dokazal, ko je 16. avgusta 1918 ustanovil v sodelovanju z vsemi političnimi silami Narodni svet za Slovenijo in Istro. Proces narodnega osveščanja, želja po lastni državi južnih Slovanov in splet okoliščin konec I. svetovne vojne so omogočili ustanovitev NV SHS 6. oktobra 1918, katerega predsedstvo je sprejel dr. Korošec 17. oktobra. V tej funkciji je dr. Korošec nastopil tudi v pogajanjih s Pašičem v Ženevi od 6. do 9. novembra, kjer sta sprejela dogovor o ureditvi nove skupne države, imenovan Ženevska deklaracija. Deklaracijo je kmalu po ženevskih pogajanjih izigrala srbska naveza.

Dr. Korošec je kot največji slovenski politik, minister premnogih jugoslovanskih vlad, podpredsednik prve skupne jugoslovanske vlade po strelih v skupščini leta 1928 prevzel nesrečen mandat za sestavo vlade in tako postal prvi predsednik jugoslovanske vlade, ki ni bil po rodu Srb. Bil je tudi zagnan organizator zadružništva.

Umrli je za srčno kapjo 14. decembra 1940 v Beogradu.¹

II

Da bi laže razumeli delo in politiko dr. Korošca, je izjemno pomembno poudariti temeljna politična izhodišča tedanjih slovenskih strank in mednarodni položaj, sredi katerega se je Slovenija znašla po velikih spremembah med in po I. svetovni vojni. Za temeljna izhodišča slovenske politike bi lahko šteli: imperialistični versajski mir, ki je Slovence razkosal na štiri države in tako odtrgal kar tretjino narodnega telesa iz matične države. Kljub nemogočemu položaju se vodilni slovenski politični stranki, SLS in JDS, nista z nikakršno politično akcijo uprli temu, tako da so sosednje države Sloveniji celo bile latentna nevarnost. Slovenski narod je bil v bistvu vpet v celoten imperialistični sistem; ob vsem tem pa je jugoslovanska usmeritev v nekem smislu prav temu narodu prinesla rešitev. Priznati moramo, da se je njegov položaj precej izboljšal v primerjavi s tistim v avstroogrski monarhiji. Slovenski narod je v Jugoslaviji postal politični dejavnik, doživel bistven gospodarski, socialni in kulturni razvoj; tako je jugoslovanska država za Slovence pomenila zgodovinski napredek.

Vendar je bila tedanja jugoslovanska večstrankarska demokracija močno omejena s centralistično ureditvijo, velikosrbskim hegemonističnim pritiskom in povsem različnimi objektivnimi možnostmi za razvoj demokracije.²

III

Čeprav je dr. Korošec povsem očitno izkazoval svojo jugoslovansko usmeritev in neomajno verjel v idejo jugoslovanstva, se je obenem povsem zavedal razlik, ki nas odločilno delijo. Zagotovo je bil predvsem in edino Slovenec. Vsa njegova politika je temeljila na avtonomističnih temeljih Slovenije kot samostojne politične enote. Ta minimalna narodna zahteva po samoupravi se je kasneje povsem jasno izrazila v federalističnem konceptu leta 1932 v Slovenskih punktacijah, ko je jasno zahteval federalizacijo Jugoslavije in enakopraven položaj Slovencev nasproti dru-

¹ Dr. Miha Krek, dr. Anton Korošec, Zbornik svobodne Slovenije 1961, Buenos Aires. Glej podrobneje v Zbornikih svobodne Slovenije 1950, 1951, 1961, 1969, 1970, 1971–72 in v Slovincu z dne 15. decembra 1940.

² Janko Prunk, Politične koncepcije slovenskega meščanstva iz stare Jugoslavije, PZZDG 1–2, 1982; Vasilij Melik, Zmagovalci in poraženci, Nedeljski dnevnik 9. in 16. oktober 1988.

gim narodom.³ A če le pomislimo, da je bila njegova stranka in marca 1919 ustanovljen poslanski klub (Jugoslovanski klub)⁴ v primerjavi z drugimi vodilnimi jugoslovanskimi strankami šibka politična sila, si lahko predstavljamo, kako je bilo voditi politiko med srbskimi hegemonisti in latentno imperialistično nevarnostjo tujine.

Samo tako lahko razumemo politične korake po 1. decembru 1918, ko je regent Aleksander sprejel 28-člansko delegacijo države SHS in v eni sami potezi elegantno prevzel oblast na območju nove države Kraljevine SHS. V meddržavnem sporazumu so politiki iz države SHS zahtevali, da se mora združitev izpeljati samo z ustavo, do tedaj pa opravlja zakonodajno oblast državni svet, vladarsko pa kralj, ki postavlja osrednjo in pokrajinsko vlado. SLS je kmalu za tem izjavila, da se s tem načelno ne strinja, a je na to pristala samo zaradi prepotrebnih državnih temeljev.⁵

Ob združitvi so politiki iz države SHS prav tako zahtevali, da dosedanji administrativni organi ostanejo do popolne združitve (sprejetja ustave) pod vodstvom že postavljenih avtonomnih oblasti. Regent je tudi to zahtevo izničil z eno samo potezo. 7. januarja 1919 je izdal ukaz o razpustitvi pokrajinskih vlad in s tem prenos mnogih funkcij teh oblasti na osrednjo vlado.⁶ Ljubljanskemu NS so tako ostali samo resorji: notranjih zadev, kmetijstva, pravosodja, prosvete in kasneje dodano socialno skrbstvo. Slovenija je s temi ukrepi osrednjih oblasti veliko izgubila. Še iz časov avstro-ogrske monarhije je imela Slovenija izoblikovan popoln upravni organ, ki v vsej zgodovini stare Jugoslavije nikoli več ne bo tako dober, kot je bil.⁷

Zaradi neugodnih potez osrednjih oblasti in novega političnega ozračja je dr. Korošec moral nujno spremeniti taktiko političnega delovanja in nastopanja svoje stranke. Tako se je začela »dvojna politična taktika« SLS, in sicer tako imenovana »domača« in »visoka«, ki jo je vodil v Beogradu izključno samo dr. Korošec. Položaj v Beogradu je bil povsem drugačen v primerjavi s tistim, ki ga je poznala SLS še z Dunaja. V Beogradu se je politika vodila zunaj parlamenta, z nekimi »posebnimi neparlamentarnimi« metodami, ki so pač ustrezali srbski politični kulturi in je bila Slovencem povsem tuja. Treba je omeniti tudi znano srbsko »nadmudrivanje«, ki je bilo za takratne Slovence v Beogradu nekaj neznanega. Zaradi teh okoliščin je morala biti »visoka« politika vodena povsem preračunljivo, megleno, vijugasto in prej ali slej skoncentrirana v eni osebi – to je dr. Korošču. Ta prevzem popolne oblasti v SLS je omogočilo tudi dejstvo, da dotedanji vplivni mož SLS, škof Jeglič kot katoliški škof, ni imel enakovrednega dostopa na pravoslavni dvor Karadorđevićev, kakor prej na dunajski. Ta odločilni preobrat razmerja politične moči v SLS je nujno vodil k sporu med »mladimi« in »starimi« ter izgubi vseljidskega imidža, ki ga je SLS vztrajno gojila.⁸

IV

Volitve za konstituantno, ki je imela nalogo zgraditi temelje nove države, so bile 28. novembra 1920. Že dejstvo, da je od ustanovitve države in do prvih volitev osrednja oblast potrebovala domala dve leti, medtem pa postavljala in odstavljala

³ Ciril Žebot, *Neminljiva Slovenija*, str. 46–50.

⁴ Straža, 7. marec 1919.

⁵ Straža, 29. januar 1918.

⁶ Straža, 10. januar 1919.

⁷ M. Zečević, *Na zgodovinski prelomnici*, str. 182–187.

⁸ M. Zečević, *Na zgodovinski prelomnici*, str. 80–82; J. Prunk, *Škof Jeglič – politik*, Kronika 1971.

prenekatere vlade, nam pove, kakšne razmere so bile v državi. Na volitvah za konstituanto je Sloveniji pripadlo 38 poslanskih mest. Kljub temu da se je SLS vztrajno zavzemala za avtonomijo z geslom: »Mi hočemo, da Slovenci svoje zadeve sami upravljamo, ravno tako Hrvati svoje in Srbi svoje. Če Bog dá srečo, bomo imeli po volitvah politično, gospodarsko in kulturno zedinjeno Slovenijo«, je bil SLS usojen polom na volitvah. Volitev se je udeležilo 73% volilnih upravičencev, SLS pa je pripadlo le 14 poslanskih mandatov. Vzroke gre verjetno iskati v medli politiki SLS ob izgubi Koroške in Primorske, še ne vzpostavljeni združni mreži, ki jo je uničila vojna, in v splošnih katastrofalnih gospodarskih razmerah.

Po tem usodnem porazu na volitvah za konstituanto Korošcu ni preostalo drugega, kot da izzove krizo v centralističnem Vesničevem kabinetu in se močneje nasloni na Jugoslovanski klub (JK), ki se je odločno zavzemal za avtonomijo. Novembra 1920 je dr. Korošec izdelal ustavni predlog, ki je bil februarja 1921 izročen ustavni komisiji kot predlog JK.¹⁰ Predlog JK se je z vladnim strinjal le v tem, da je nujno treba sprejeti ustavo parlamentarne monarhije, drugače pa je v primerjavi z vladnim predlogom zahteval:

1. Dvodomni sistem s političnim in socialno-ekonomskim zborom, ki bi ju volili:

- a) politično skupščino volilci obeh spolov po 21. letu starosti,
- b) drugi zbor pa organizirane družbene skupine – poklici in stanovi;

2. Zakonodajni referendum in narodno pobudo kot podlago demokracije;

3. Razdelitev države na 6 pokrajin, ki bi jih delili na okrožja, okraje in občine, ki so kot pokrajine pravne osebe in samoupravne enote. Slovenija je samostojna enota vključno s Prekmurjem, preostale enote so: Srbija, Hrvaška in Slavonija z Medžimurjem, Bosna in Hercegovina z Dalmacijo, Črna gora in Vojvodina;

4. Državno sodišče je pristojno za urejanje sporov med pokrajinami in državo;

5. Delitev oblasti na osrednjo in na drugi strani pokrajinsko. Pokrajinskega predsednika bi postavljala kralj po izbiri med tremi kandidati, ki bi jih predložila pokrajinska skupščina;

6. Sredstva bi delili po načelu: neposredni davki pripadajo pokrajini, posredni davki pa državi;

7. Socialnoekonomska določila s pravico in obveznostjo vsakega državljana do družbeno koristnega dela; posebna zaščita delovne sile in sprejetje enotnega delovnega prava; ustanovitev delavskih svetov pri podjetjih s pravico do vpogleda v upravo in soodločanje v vseh zadevah, ki se dotikajo delavskih interesov;

8. Postopno ukinitje stalne vojske kot ukrep za uresničevanje socialnega programa.

Zaradi več kot očitnega namena večine, da se poslanci JK ob sprejemu ustave preglasujejo, je bil 14. junija 1921 JK prisiljen zapustiti skupščino.¹¹ Takoj po sprejetju ustave je SLS izdala razglas; popolnoma v istem tonu pa je dr. Korošec govoril tudi na shodu v Mariboru.¹²

⁹ Straža, 22. november 1920.

¹⁰ Straža, 29. november 1920; 31. januar; 1. april; 25., 27. in 29. april; 30. maj; 1. in 3. junij 1921.

¹¹ Ustava, kakor se ustvarja sedaj, pomeni v naših očeh le nasilje: ona ne odgovarja Krškemu paktu, ne adresi NV v Zagrebu, ni v skladu z odgovorom regentu na to adresu, zato imajo naši zastopniki samo eno pot: jasno in določeno povedati, da ta ustava za nas ne velja in da je konstituanta popolnoma zgrešila svoj cilj. Centralističnega, absolutističnega nasilja, ki prinaša hegemonijo namesto bratstva in sporazuma, naši poslanci priznati ne smejo. Straža, 22. junij 1921.

¹² Tudi naša notranja politika ni taka, da bi zadovoljevala vse prebivalstvo. Mi smo dobili ustavo. Priznavamo, da je ustava tu. Mi pa zajedno pravimo: ta ustava je kriva, sokriva, da vlada v naši državi velika nezadovoljnost ravno z obstoječo vlado. Mi želimo, da se z nami ne dalo kakor z deco, ampak zahtevamo zakonodajno samoupravo. Da se nam da neka

Po sprejetju ustave je bilo predvideno, da se ustanovijo upravne oblasti, ki ne bi imele več kot 800.000 prebivalcev. Smisel teh samouprav je povečati srbski hegemonistični pritisk, tako da preostale zgodovinske pokrajine in narode razbije na manjše enote. Tako je Slovenija s tem odlokom, ki je bil sprejet 26. aprila – brez poprejšnje razprave v parlamentu – razdeljena na ljubljansko in mariborsko oblast.¹³

V

Politične sile Jugoslavije, ki niso mogle sprejeti politične ureditve, ki je bila uzakonjena z vidovdansko ustavo, so se v letih 1922 in 1923 začele počasi pripravljati na protiofenzivo svojemu zakletemu sovražniku, srbski hegemoniji. Dr. Korošec je povsem dobro dojel, da z JK-om, ki ima v primerjavi z obema velikima srbskima strankama le nekaj poslancev, v jugoslovanskem parlamentu ne more prav nič storiti. Vedel je tudi, da je mogoče preseči ta položaj samo z združitvijo vseh sil, ki se zavzemajo za pravičen naroden sporazum. Le takšna politična koalicija bi bila sposobna izvesti ustavni in demokratični prevrat centralističnega političnega sistema in tako zagotoviti samostojno politično življenje nekdanjim jugoslovanskim pokrajinam avstro-ogrške monarhije.

Prva priložnost se je pojavila že z novimi volitvami marca 1923. Na teh volitvah se je SLS s svojim avtonomističnim programom precej bolje odrezala kakor na zadnjih volitvah. Od 26 mandatov, ki so pripadali Sloveniji, jih je SLS osvojila kar 21. Za SLS je bilo to pravo zmagovalje po velikem razočaranju na volitvah za konstituanto. Takoj po volitvah sta se sestala dr. Korošec in dr. Maček v Ljubljani in postavila temelje novemu političnemu bloku. V tem duhu so se sešli 27. marca 1923 v Zagrebu predstavniki strank SLS, HRSS in JMO ter izdali skupni komunikacije o načelnem soglasju nadaljnega skupnega političnega nastopanja.¹⁴

Pašić je kaj kmalu poznal nevarnost, ki je grozila njegovi vladi in politični usmerjenosti. Zato je takoj navezal stike z novim blokom, ki se je upiral predvsem centralistični ureditvi.¹⁵ Tako je bila že 12. aprila pripravljena za delo pogajalska skupina, ki je predstavljala blok in na drugi strani NRS. Rezultat pogajanj je bil tako imenovan Markov protokol. Markov protokol je ponujal veliko, v zameno pa zahteval »samo« parlamentarno podporo Pašićevi vladi. Protokol je Pašić izigral prav tako, kot je izigral Ženevsko deklaracijo v smislu srbskega »nadmudrivanja«! Skupščina je namreč brez poslancev bloka izglasovala Radićevo predajo sodišču. Sicer pa prebrisani Pašić od sporazuma ni pričakoval nič drugega, kot pa da se na račun bloka znebi že njemu nevarnih demokratov.¹⁶

Ta nedemokratična poteza strank bloka – ki se je medtem vse bolj federalistično predstavljala – ni zmedla. Nasprotno, blok se je pred jesenskim delom parlamenta sestal v Zagrebu in izdelal skupno parlamentarno taktiko. Rezultat tega dogovora je viden že 5. novembra, ko blok zapusti parlament in dr. Korošec izjavi: »Da ima zdaj usodo države v rokah srbski narod.« To je bilo prvo resno svarilo bloka v smislu demonstracije njegove moči.¹⁷

Že zaradi slabe izkušnje in Pašićeve nepripravljenosti za politično sodelovanje

— samostojnost, da si znamo tudi sami zakone dajati, da se Slovencem, Hrvatom in Bošnjakom da samoupravna in zakonodajna samouprava.

¹³ Straža, 3. maj 1922.

¹⁴ Straža, 26. marec 1923.

¹⁵ Straža, 11. april 1923.

¹⁶ Straža, 23. in 25. julija 1923.

¹⁷ Straža, 7. november 1923.

si je blok zadal na seji med predstavniki SLS in HRSS 10. januarja 1924 v Zagrebu dve nalogi:

1. Iz tako imenovanega »ožjega« federalističnega bloka (SLS, HRSS in JMO) ustanoviti »širši« federalistični blok, v katerem bi sodelovala tudi JDS ali vsaj tisti del te stranke z Davidovičem na čelu, ki se zavzema za pravičen narodni sporazum;

2. S parlamentarno večino odstaviti Pašičevo centralistično samoradikalno vlado.¹⁸

Pomlad 1924 je bila tako polna politične razvnetosti in za tiste čase pomembnih političnih sprememb. 8. marca se končno ustanovi »širši« opozicionalni blok, ki ga sestavljajo SLS, HRSS, JMO in Davidovičevi demokrati. Na novo Davidovičevo politično usmeritev je takoj odgovoril Pribičević, ki je iz drugače mislečega dela JDS ustanovil SDS in tako 27. marca sestavil koalicijsko vlado s Pašičem, Pašičeva samoradikalna vlada je medtem že odstopila. Blok je HRSS ob ustanovitvi naložil nalogo, da mora verificirati svoje poslanske mandate, kar je pomenilo, da je HRSS končno pristala na sodelovanje v parlamentu in tako prekinila sterilno abstinenčno politiko v boju z državnim terorizmom. Čeprav se je Pašić znova združil s Pribičevićem, ki mu je prinesel nekaj prepotrebnih poslanskih glasov, Pašičeva vlada ni imela zanesljive parlamentarne večine. No, to v jugoslovanskih razmerah še vedno nič ne pomeni! Pašić se je torej zatekel k »balkanskemu parlamentarizmu«, kot ga je označil takratni klerikalni tisk. Opoziciji je vseeno uspelo verificirati sporne mandate HRSS 27. maja 1924. Pašičeva vlada bi zagotovo padla, če mu ne bi uspelo s pomočjo kralja poslati parlament na počitnice vse do 20. oktobra. S to potezo je hotel Pašić enostavno paralizirati federalistični blok. Tokrat se je blok izkazal v svoji trdnosti in odločnosti, 17. julija 1924 je prisilil Pašičevo vlado k odstopu in priboril Davidoviču mandat za sestavo nove vlade.

Ne bi bilo pošteno, če bi pozabili na »verifikacijske« muke HRSS in še posebej Radića kot predsednika stranke v tem čakalnem obdobju. Radića je medtem beograjska velikosrbska politika prisilila v emigracijo, kar pa je Radić po svoji navadi plodno izkoristil. Svojo politično popotovanje po Evropi je končal v Moskvi, kjer je HRSS včlanil v Kmečko internacionalo. To je bila za blok nerodna reč, pa zato Davidovič ni mogel vključiti v svojo vlado (SLS, JMO, demokrati) predstavnikov HRSS.

Predstavniki HRSS kljub temu niso postavljali pogojev in so na presenečenje vseh kratko malo izjavili, da podpirajo Davidovičevo vlado. Vse je kazalo, da politika dr. Korošca ne žanje samo prvih rezultatov, ampak celo več, kot je zabrusil nek poslanec takratnega jugoslovanskega parlamenta Pribičeviću: »Kako god okreneš, pop dobija!« Kmalu potem so se začeli intenzivni pogovori tudi s HRSS in vse je kazalo, da bo tudi ta vstopila v vlado federalističnega bloka. Na tej točki pa se je zrušil do zdaj popoln in po vseh parlamentarnih pravilih pripravljen politični načrt dr. Korošca. Poglejmo (vsaj faktografsko), kako se take zadeve v Jugoslaviji rešujejo:

1. 13. septembra je kakor strela z jasnega udarila vest, da že dogovorjene vladne mandate HRSS ne bo sprejela, bo pa HRSS še vedno v parlamentu podpirala Davidovičevo vlado. HRSS je za takšno svoje nastopanje obtoževala dvor.

2. 8. oktobra odstopi vojaški minister Hadžić (najbrž po ukazu Pašića ali celo dvora) in tako onemogoči delo vlade.

3. 20. oktobra sta izvoljena za podpredsednika parlamenta dr. Maček (HRSS)

¹⁸ Glej Stražo v mesecu januarju in februarju.

in dr. Hohnjec (SLS), kar je svojevrstna farsa, saj parlament ni mogel delati zaradi odstopa vlade.

4. 6. novembra je kralj postavil novo Pašić–Pribičevićevo vlado, razpustil skupščino 10. novembra in razpisal volitve za 8. februar 1925.

Menda je več kot očitno, kdo in kako je vlekel poteze!?

Na februarskih volitvah leta 1925 je SLS znova – kakor na zadnjih – absolutno zmagala (v Sloveniji op. p.), kljub temu da so volitve potekale – na primer v Makedoniji kar javno – pod velikim terorjem. Na predvolilnih shodih februarskih volitev se je dr. Korošcu zdelo, da je napočil že pravi čas, da govori o prirodnem pravu slovenskega naroda: »Mi Slovenci ne zahtevamo nič, kar bi bilo proti zdravi pameti ali proti državi. Mi zahtevamo svojo prirodno pravo. Nič več in nič manj. Za slovenski narod gre. Nam slovenski narod ni skupina ljudi, ki danes lahko čuti slovenski, jutri nemški, danes hrvatski, jutri srbski. To je narod tisočletne skupne usode...«¹⁹.

Če se vrnemo na jugoslovansko politično prizorišče, je treba najprej omeniti, da je vladajoča koalicija na volitvah dobila 162 mandatov nasproti 152 opozicije. To dejstvo samo po sebi kaže, da parlament ni mogel tudi tokrat normalno delovati. Opozicija, sestavljena v glavnem iz »širšega« bloka, se je sestala med 23. in 25. februarjem in sklenila, da se blok preimenuje v Blok narodnega sporazuma in seljačke demokracije ter preoblikuje v enoten parlamentarni opozicijski blok z enotno taktiko in politiko. Novost je bila torej to, da je prejšnji blok sklepal od primera do primera s sporazumom predstavnikov; novi pa je imel v primerjavi s starim svoje stalne organe: predsednika, izvršilni odbor in plenarne seje. Videti je, da se dr. Korošec in njegovi parlamentarni zavezniki niso predali, celo več, odločili so se za dokončen obračun s centralizmom.²⁰ A se je kaj kmalu pokazalo, da se velikosrbska naveza ni kar tako pustila ugnati. Pašićeva vlada in parlamentarna večina sta namreč na vse načine blokirali verifikacijo mandatov poslancev HRSS in le-to obtoževali, da je prokomunistična. Že 27. marca 1925 so bili vidni prvi rezultati trde Pašićeve in Pribičevićeve politike. Na ta dan je HRSS priznala vidovdansko ustavo, ki jo je vztrajno zavračala in kmalu zatem celo sestavila skupno vlado z radikalci. Od tega trenutka dalje so se vrstile politične spremembe, ki bi jih z načelnega stališča skorajda ne mogli razumeti. Od tega, da je federalistični blok seveda razpadel; da Radić in radikalci niso dolgo vzdržali v isti vladi; da je zasedel Radićevo mesto v koaliciji z radikalci dr. Korošec po podpisnem Blejskem sporazumu 11. julija 1927, kar bi naj pomenilo opustitev opozicijske politike, ki zaradi nezrelosti nekaterih delov bloka ni dala rezultatov;²¹ da sta se povezala v protivladno koalicijo Radić in Pribičević; da je prišlo 20. junija 1928 v skupščini do streljanja pozicije na opozicijo... Vse bolj ali manj znane in grenke izkušnje iz naše stare Jugoslavije.

VI

Naj končam z mislijo dr. Korošca: »Glavni ustroj našega državnega aparata je sicer grajen na demokraciji, vendar je ta demokracija bolj formalna kot realna. Pogon tej demokratski mašini daje duh državnega absolutizma, ki ne privošči svobode ne družini ne narodu. Dokler bo trajal ta duh v celotni državni upravi,

¹⁹ Straža, 15. december 1924.

²⁰ Straža, 27. januar in 16. marec 1925.

²¹ Straža, 30. marec, 18. maj, 10. junij, 17. julij 1925.

bodo vsi, ki hočejo svobodo družine, cerkve in naroda, morali biti pripravljeni na velike politične borbe. Ako je najvišji cilj politike, da se narodi razvijejo k vedno večji svobodi, popolnosti, sposobnosti in vrednosti, potem se sedanji program slovenskega naroda ne more imenovati pogrešno.«²²

²² Socialna misel, 1. januar 1926.